CAPITOLUL

1

Sunt de loc din Geneva, familia mea fiind una dintre cele mai de vază ale acestei republici. Strămoșii mei au fost de-a lungul anilor consilieri și magistrați, iar tatăl meu a îndeplinit cu onoare mai multe însărcinări obștești, câștigându-și cel mai bun renume. Toți cei care îl cunoșteau îl respectau pentru cinstea lui și pentru grija neobosită pe care o purta treburilor publice. Anii tinereții și i-a petrecut îngrijindu-se neîntrerupt de bunul mers al țării; felurite împrejurări l-au împiedicat să se căsătorească devreme, astfel că abia către apusul vieții a întemeiat o familie.

Întrucât împrejurările căsătoriei lui îi pun mai bine în lumină firea, nu pot să nu le povestesc. Urmărit de tot soiul de ghinioane, unul dintre cei mai buni prieteni ai săi, un negustor, ajunsese sărac lipit. Omul acesta, pe nume Beaufort, avea o fire mândră și nu putea îndura gândul de a fi nevoit să trăiască în sărăcie și uitare în ținutul unde odinioară se distinsese prin rang și strălucire. Așa că s-a retras împreună cu fiica sa în orașul Lucerna, unde trăia necunoscut și în restrițe. Plecarea lui l-a mâhnit nespus pe tatăl meu, care ținea foarte mult la Beaufort, nutrind față de el prietenia cea mai sinceră. Fără să piardă o clipă, a început să-l caute, în speranța de a-și convinge prietenul să-și refacă viața cu ajutorul său.

Beaufort își luase însă toate măsurile pentru a i se pierde urma. S-au scurs zece luni până când tatăl meu i-a aflat ascunzișul. S-a grăbit spre casa prietenului său, aflată pe o uliță sărmană de pe lângă Reuss. Când a intrat, a fost întâmpinat numai de sărăcie și de jale. Gândurile amare ajunseseră să-i stăpânească într-atât mintea prietenului său, încât zăcea bolind în pat, incapabil de orice efort.

Fiica lui îl îngrijea cu cea mai mare dragoste. Caroline Beaufort avea o fire cu totul deosebită, iar curajul ei sporea în fața vitregiei împrejurărilor. Își găsise o muncă cinstită: făcea împletituri din paie și, într-un fel sau altul, izbutea să câștige atât cât s-o poată duce de pe o zi pe alta.

Au trecut astfel câteva luni. Starea tatălui ei se înrăutățea. Ea era prinsă tot mai mult cu îngrijirea lui, iar mijloacele de trai se tot împuținau; în a zecea lună, Beaufort a murit în brațele ei, lăsând-o orfană și pe drumuri. Când tatăl meu a intrat în încăpere, a găsit-o îngenuncheată lângă sicriu, plângând sfâșietor. Sărmana fată l-a văzut ca pe un ocrotitor, în mâinile căruia își putea încredința soarta. După înmormântarea prietenului său, tatăl meu a luat-o cu el la Geneva, lăsând-o în grija unei rude. Doi ani mai târziu, Caroline i-a devenit soție.

Între părinții mei era o diferență de vârstă considerabilă, însă lucrul acesta părea să-i unească și mai mult într-o afecțiune devotată. Foarte cinstit, tatăl

meu avea un simț al dreptății care-i impunea să nu poată iubi din tot sufletul decât pe cineva care merita stima sa. În dragostea pe care i-o purta mamei se reuneau recunoștința și chiar un fel de venerare, total deosebite de nesăbuința în iubire a vârstnicilor. Acestea izvorau din respectul pentru virtuțile ei și din dorința de a fi un mijloc prin care să-i fie alinată întru câtva amintirea necazurilor îndurate: iată de ce purtarea lui față de ea era plină de o nespusă duioșie. Se străduia s-o ocrotească la fel cum grădinarul ocrotește o minunată plantă exotică de orice vânt mai aspru; o înconjura cu tot ce-ar fi putut să-i bucure firea ei blândă și binevoitoare. Sănătatea și chiar echilibrul ei sufletesc fuseseră zdruncinate de grelele încercări prin care trecuse. În cei doi ani de dinaintea căsătoriei lor, tata părăsise treptat toate funcțiile publice, așa că, îndată după nuntă, au plecat spre dulcea climă a Italiei, nădăjduind ca, prin schimbarea peisajului și a preocupărilor, sănătatea ei șubrezită să se refacă.

După Italia, au călătorit prin Germania și Franța. Eu, primul lor născut, am văzut lumina zilei la Neapole, însoțindu-i apoi în toate hoinărelile. Timp de mai mulți ani am rămas singurul lor copil. Păreau să scoată ca dintr-un zăcământ inepuizabil de iubire dovezile nenumărate de afecțiune cu care mă înconjurau. Mângâierile drăgăstoase ale mamei și zâmbetul de bucurie al tatei când mă privea sunt primele mele amintiri. Eram jucăria și idolul lor, ba mai mult – copilul lor, făptura nevinovată și neajutorată dăruită de ceruri, a cărei viitoare soartă stătea în puterile lor s-o îndrepte spre fericire sau nenorocire, după felul cum și-ar fi îndeplinit datoria față de mine. E lesne de închipuit că mi-au dat în fiecare clipă a copilăriei o lecție de răbdare, mărinimie și stăpânire de sine.

Mult timp, n-au avut altă grijă în afară de mine. Mama își dorise foarte mult o fiică, dar eu le eram singura odraslă. Când aveam vreo cinci ani, în timp ce ne aflam într-o excursie prin Italia, am petrecut o săptămână pe țărmurile lacului Como. Firea lor generoasă îi îndemna adesea pe părinții mei să intre în cocioabele săracilor. Acest lucru era mai mult decât o datorie pentru mama; era necesitatea de a juca, la rândul ei, rolul îngerului păzitor față de cei aflați în nenorocire. În timpul unei plimbări, privirile le-au fost atrase de o colibă sărăcăcioasă, pitită într-o vâlcea, care li s-a părut din cale-afară de tristă; iar droaia de copii pe jumătate goi din jurul casei era semnul unei sărăcii crunte. Într-o zi, când tatăl meu plecase singur la Milano, mama și cu mine ne-am întors la acel jalnic sălaș. Am dat de un țăran cu nevasta lui, oameni muncitori, încovoiați de griji și de muncă, împărțind o masă sărăcăcioasă la cinci copii flămânzi. Dintre aceștia, unul i-a atras atenția mamei în chip deosebit. Părea că se trage din alt neam. Ceilalți patru aveau ochii negri, erau niște haimanale mici și robuste; copila era slăbuță și bălaie. Părul ei de un auriu strălucitor arăta, în ciuda hainelor sărăcăcioase, ca o coroană. Avea o frunte înaltă, ochii albaștri nevinovați, iar buzele și trăsăturile feței exprimau atâta

sensibilitate și drăgălășenie, încât oricine ar fi privit-o credea că are în față o făptură dintr-o specie aparte, un dar al cerului purtând în toată înfățișarea sa însemnul dumnezeiesc.

Țăranca, observând privirea mamei mele ațintită cu uimire și admirație asupra drăgălașei fetițe, i-a spus de îndată povestea ei. Nu era fiica lor, ci a unui nobil milanez. Mama ei fusese nemțoaică și murise aducând-o pe lume. Pruncul fusese dat în grija acestor oameni de treabă, care pe-atunci o duceau mai bine. Căsătoriți de curând, tocmai li se născuse primul copil. Tatăl adevărat al fetiței era unul dintre acei italieni crescuți în cultul pentru vechea glorie a Italiei, unul dintre acei *schiavi ognor frementi* care luptau pentru neatârnarea țării lor. Devenise victima slăbiciunii sale. Dacă murise sau mai lâncezea încă prin închisorile austriece, nu se știa. Averea îi fusese confiscată, iar copilul rămăsese de pripas. Fetița a fost, așadar, crescută mai departe de părinții adoptivi și a înflorit sub acoperișul lor primitiv, mai frumoasă decât un trandafir printre mărăcini.

Când tatăl meu s-a întors de la Milano, m-a găsit jucându-mă în salonul vilei noastre cu un copil mai suav decât heruvimii din icoane, o făptură ale cărei priviri păreau să reverse lumini și a cărei siluetă și gesturi erau mai sprintene decât ale caprelor negre de pe povârnișuri. Cu voia lui, mama i-a înduplecat pe ocrotitorii fetiței să i-o dea ei în grijă. Aceștia o iubeau foarte mult pe drăgălașa orfană, dar i-ar fi făcut o nedreptate dacă ar fi ținut-o în lipsuri și sărăcie când Providența îi dăruia o protecție atât de puternică. I-au cerut sfatul preotului satului și așa a ajuns Elizabeth Lavenza să locuiască în casa părinților mei. Mi-a fost mai mult decât o soră – un fermecător și adorat tovarăș al tuturor îndeletnicirilor și bucuriilor mele.

Toți o iubeau. Atașamentul înfocat și aproape reverențios pe care i-l arăta toată lumea, și pe care îl împărtășeam, devenise mândria și bucuria mea. Cu o seară înainte de a fi adusă în casa noastră, mama îmi spusese în glumă:

— Am un dar frumos pentru Victor al meu – mâine îl va căpăta.

Iar atunci când, a doua zi, mi-a înfățișat-o pe Elizabeth ca pe darul făgăduit, am luat în serios cuvintele ei și am considerat-o pe Elizabeth ca fiind a mea – pentru a o ocroti, iubi și prețui. Toate laudele care îi erau aduse le primeam ca și cum erau făcute cuiva care-mi aparținea. Ne spuneam unul altuia veri. Nici un cuvânt, nici o expresie nu ar putea exprima felul în care mă simțeam legat de ea, cea care mi-a fost mai mult decât o soră, căci până la moarte îi era dat să fie doar a mea.

Am crescut împreună; între noi nu era nici un an diferență. Nici nu mai trebuie să spun că orice fel de neînțelegere ori ceartă ne erau străine. Armonia era sufletul prieteniei noastre, iar diversitatea și contrastul dintre firile noastre ne apropiau și mai mult. Elizabeth era mai calmă, mai sârguincioasă, însă, cu tot temperamentul meu pasionat, eu eram capabil de un efort mai intens și

Schritte
des mit Blätter
den eigentlichen Wald verlas
niedrigem Gestrüpp bewach

eram mult mai însetat de cunoaștere. Pe ea o atrăgeau creațiile eterice ale poeților și găsea un izvor nesecat de admirație și de încântare în minunatele și maiestuoasele peisaje care înconjurau casa noastră din Elveția, în formele sublime ale munților, în schimbarea anotimpurilor, în furtuni și în zilele de acalmie, în liniștea iernii, în neastâmpărul și turbulența verilor noastre alpine. În timp ce prietena mea contempla cu seriozitate și mulțumire magnifica aparență a lucrurilor, pe mine mă preocupa cercetarea cauzelor lor. Lumea era pentru mine o taină pe care doream s-o dezleg. Curiozitatea, dorința puternică de a afla legile ascunse ale naturii, o bucurie înrudită cu extazul în clipele când mi se destăinuiau – acestea sunt primele senzații de care îmi amintesc.

La nașterea celui de-al doilea fiu, mai mic decât mine cu șapte ani, părinții au renunțat cu totul la viața lor hoinară și s-au stabilit în ținutul natal. Aveam o casă la Geneva și o *campagne* la Belrive, pe țărmul de răsărit al lacului, la aproape cinci kilometri de oraș. Locuiam mai ales în cea din urmă și viața părinților mei se scurgea în izolare. Era și o trăsătură a firii mele să ocolesc mulțimea și să mă atașez puternic doar de puțini oameni. Ca atare, eram indiferent în general față de colegii de școală, dar m-am legat prin cea mai strânsă prietenie de unul dintre ei. Henry Clerval era fiul unui negustor din Geneva, un băiat înzestrat cu multă imaginație. Îi plăceau faptele îndrăznețe, greutățile și chiar pericolul de dragul pericolului. Citise multe romane cavalerești și de dragoste. Compunea cântece eroice și începuse să scrie povești cu vrăjitorii și aventuri ale cavalerilor medievali. Încerca să ne facă să interpretăm, în piese și înscenări cu măști, personaje din Roncesvalles sau din ciclul Mesei rotunde a regelui Arthur.

Nici o ființă omenească n-ar fi putut petrece o copilărie mai fericită decât a mea. Părinții mei erau pătrunși de un adevărat duh al bunătății și al indulgenței. Nu erau niște tirani care să se poarte cu noi după cum li se năzărea, ci cei care ne înlesneau toate bucuriile de care aveam parte. Când am cunoscut alte familii, mi-am dat seama ce soartă norocoasă am avut.

Firea mea era câteodată violentă, iar pasiunile mele nestăpânite; dar ele se îndreptau nu spre țeluri copilărești, ci erau însuflețite de o dorință puternică de a învăța și de a cunoaște; însă nu orice, fără discernământ. Mărturisesc că nici structura limbilor, nici codul guvernării, nici politica diferitelor state nu mă atrăgeau în chip deosebit. Tainele cerului și ale pământului doream să le deslușesc; și fie că era vorba de alcătuirea exterioară a lucrurilor, fie de spiritul lăuntric al naturii sau de sufletul misterios al omului, cercetările mele erau îndreptate spre secretele metafizice sau, în sensul cel mai înalt, spre secretele fizice ale lumii.

În acest timp, Clerval se ocupa de așa-zisele aspecte morale, ca să le numesc așa. Zona activă a vieții, virtuțile eroilor și faptele mari ale bărbaților erau ceea ce îl preocupa; nădejdea și visul său erau să devină unul dintre acei curajoși și aventuroși binefăcători ai speciei umane ale căror nume sunt consemnate

de legendă. În pașnicul nostru cămin, sufletul pur al lui Elizabeth strălucea ca o candelă într-un altar. Era alături de noi trup și suflet; surâsul ei, vocea ei blândă, privirea dulce a ochilor ei minunați erau întotdeauna acolo pentru a ne binecuvânta și a ne însufleți. Ea era spiritul viu al iubirii care îmblânzește și atrage. Aș fi putut deveni ursuz în râvna mea de a studia, aspru prin zelul firii mele, ea era însă acolo spre a mă domoli și a mă face dornic să-i semăn întru gingășie. Și poate că nici Cleval n-ar fi fost atât de uman, atât de atent în generozitatea sa, atât de plin de bunătate în pasiunea sa pentru faptele aventuroase dacă ea nu i-ar fi dezvăluit farmecul real al binefacerii, făcând ca ținta ambiției sale nestăvilite să devină împlinirea binelui.

Simt o plăcere aparte să răscolesc prin amintirile copilăriei, în vremurile dinainte ca nefericirea să-mi întineze sufletul și să-mi schimb visurile luminoase și vaste, năzuința de a fi de folos celorlalți, în cugetări triste și înguste asupra propriului eu. De altfel, reînviind imaginea acelor ani, îmi amintesc de asemenea de întâmplările care au dus pe nesimțite la povestea de mai târziu a nenorocirii mele. Căci atunci când mă gândesc la nașterea acelei pasiuni care mi-a stăpânit mai târziu destinul descopăr cum ea a crescut ca un râu de munte din izvoare neînsemnate și aproape uitate; a crescut, tot mai puternică pe măsură ce înainta, devenind apoi un șuvoi năvalnic care, în calea sa, mi-a măturat toate nădejdile și bucuriile.

Geniul filosofiei naturii este acela care mi-a hotărât soarta; ca atare, doresc ca povestirea mea să înfățișeze faptele care au condus la predilecția mea către această știință. Împlinisem treisprezece ani când am plecat cu toții în vilegiatură la băile de lângă Thonon; vremea rea ne-a silit să rămânem o zi închiși în han. Acolo am găsit din întâmplare un volum din operele lui Cornelius Agrippa. L-am deschis într-o doară; teoria pe care încerca el s-o demonstreze și faptele uimitoare pe care le relata au preschimbat curând sentimentul meu de indiferență în entuziasm. O nouă lumină părea să-mi mijească în minte și, sărind în sus de bucurie, am fugit să-i împărtășesc tatei descoperirea mea. Acesta s-a uitat cu nepăsare la titlul cărții și mi-a spus:

— A! Cornelius Agrippa! Dragul meu Victor, nu-ți pierde vremea cu asta, e un gunoi.

Dacă în loc de această remarcă tata și-ar fi dat osteneala să-mi explice că principiile lui Agrippa erau cu totul depășite și că apăruse un sistem științific modern, înzestrat cu posibilități mult mai mari decât cel vechi, dacă mi-ar fi spus că vechiul sistem era himeric, iar cel nou, real și practic, desigur că l-aș fi azvârlit cât colo pe Agrippa și mi-aș fi astâmpărat imaginația înflăcărată reîntorcându-mă cu și mai multă râvnă la studiile mele anterioare. E posibil chiar ca șirul ideilor mele să nu fi primit niciodată acel impuls fatal care m-a dus spre dezastru. Însă privirea

fugară pe care tatăl meu o aruncase peste carte nu mi-a dat nici o încredințare că i-ar fi cunoscut conținutul, așa că am continuat să citesc cu nesaț.

Când ne-am întors acasă, prima mea grijă a fost să-mi fac rost de operele complete ale lui Cornelius Agrippa și apoi de cele ale lui Paracelsus și Albertus Magnus. Am citit și am studiat cu încântare fanteziile nebunești ale acestor scriitori; ele îmi apăreau ca niște comori cunoscute de puțini în afară de mine. Spuneam despre mine că am fost întotdeauna mânat de dorința fierbinte de a desluși tainele naturii. În ciuda trudei intense și a uimitoarelor descoperiri ale filosofilor moderni, învățătura lor îmi lăsa de fiecare dată un sentiment de neîmplinire, de nemulțumire. Se zice că Isaac Newton ar fi mărturisit că se simte ca un copil ce culege scoici pe țărmul marelui și necercetatului ocean al adevărului. Urmașii săi din fiecare ramură a filosofiei naturii, de care aveam cunoștință, apăreau înțelegerii mele necoapte ca niște novici îndeletnicindu-se cu lucruri la fel de copilărești.

Țăranul neștiutor de carte observă elementele înconjurătoare și le cunoaște folosința practică. Cel mai învățat dintre filosofi nu știe cu mult mai mult. El dă la o parte unele dintre vălurile care acoperă fața naturii, însă esența ei nemuritoare rămâne în continuare o întrebare și un mister. Poate el să disece, să

analizeze, să denumească cât o pofti; însă cauzele secundare și chiar terțiare îi sunt necunoscute, ca să nu mai vorbim de cauza finală; așa gândeam pe atunci.

Dar iată că-mi căzuseră în mână cărți și descopeream oameni care pătrunseseră mai adânc și știau mai mult. Am luat de bune toate teoriile lor și le-am devenit discipol. Poate să pară ciudat ca așa ceva să se fi întâmplat în plin secol al XVIII-lea, dar, intrat în rutina învățământului ce se preda în școlile din Geneva, eram într-o mare măsură un autodidact în ceea ce privește studiile care-mi plăceau. Tatăl meu nu era un om cu formație științifică, așa că am fost lăsat să mă zbat în orbirea mea de copil, la care se adăuga setea de cunoaștere a învățăcelului. Sub îndrumarea noilor mei dascăli am început cu cea mai mare hărnicie să caut piatra filosofală și elixirul vieții; curând însă, acesta din urmă mi-a subjugat întreaga atenție. Bogăția mi-a apărut ca un țel inferior; ce faimă mi-ar fi adus însă descoperirea elixirului cu ajutorul căruia trupul omenesc ar fi putut să îndepărteze orice boală și să nu fie vătămat de nimic, rămânând supus doar morții violente!

Nu erau singurele mele vise. Autorii mei preferați îmi făgăduiau cu mărinimie putința de a invoca stafii și demoni; mi-am încercat deci, cu mult zel, puterile în această privință, iar cum vrăjile mele rămâneau întotdeauna fără efect, atribuiam eșecul mai degrabă greșelilor și lipsei mele de experiență decât nepriceperii sau inexactității de care s-ar fi făcut vinovați dascălii mei. M-am învârtit astfel o vreme printre sisteme depășite, amestecând ca un novice o mie de teorii contradictorii și bălăcindu-mă cu disperare într-o mlaștină de cunoștințe eterogene, mânat de o imaginație arzătoare și de o judecată copilărească, până când o întâmplare mi-a schimbat din nou cursul ideilor.

Pe când aveam cincisprezece ani, ne retrăseserăm în casa noastră de lângă Belrive, unde am fost martorii unei groaznice furtuni, neobișnuit de violente. Norii veneau din spatele munților Jura și, deodată, cu un zgomot înfricoșător, a izbucnit tunetul, parcă din mai multe părți ale cerului. Am rămas țintuit pe loc tot timpul cât a durat furtuna, urmărindu-i desfășurarea plin de curiozitate și încântare. Cum stăteam în prag, am văzut deodată un șuvoi de foc țâșnind dintr-un măreț stejar secular aflat la vreo douăzeci de metri de casa noastră; și când lumina orbitoare a dispărut, stejarul pierise, nu mai rămăsese decât un ciot pârjolit. Când ne-am dus să-l vedem în dimineața următoare, am găsit copacul spulberat într-un chip ciudat. Lovitura nu-l despicase, ci-l redusese la doar câteva așchii subțiri. Niciodată nu văzusem ceva astfel nimicit, până la ultima fibră.

Înainte de asta nu știam prea multe despre cele mai evidente legi ale electricității. Dar cu acel prilej se afla împreună cu noi cineva care făcuse ample cercetări în domeniul filosofiei naturii și care, stârnit de acea catastrofă, a început să dezvolte o teorie pe care o elaborase în legătură cu electricitatea și galvanismul, subiecte noi și în același timp uluitoare pentru mine. Tot ceea

ce spunea îi punea cu totul în umbră pe Cornelius Agrippa, Albertus Magnus și Paracelsus, stăpânii imaginației mele; dar printr-un fel de fatalitate, răsturnarea vechilor mei idoli m-a îndepărtat de la studiile cărora mă închinasem până atunci. Mi se părea că nimic nu va fi și nu putea fi cunoscut. Tot ceea ce timp îndelungat îmi subjugase interesul a devenit dintr-odată nedemn de a mai fi luat în seamă. Printr-una dintre acele toane ale minții la care suntem probabil supuși mai ales în fragedă tinerețe, am renunțat brusc la ocupațiile mele anterioare; am aruncat la o parte istoria naturală și toate progeniturile acesteia ca pe niște plăsmuiri strâmbe și hibride și am început să nutresc un imens dispreț față de acea pretinsă știință care nu va putea niciodată să treacă pragul către o cunoaștere adevărată. M-am dedicat matematicii și ramurilor de cercetare conexe, de vreme ce erau clădite pe temelii solide și, ca atare, demne de a fi studiate.

Cât de ciudat sunt alcătuite sufletele noastre: fire deopotrivă de subțiri ne leagă și de fericire, și de dezastru. Acum, când gândul mă poartă în trecut, îmi vine să cred că această schimbare aproape miraculoasă a înclinației și voinței mele s-a datorat de-a dreptul îngerului păzitor al vieții mele. A fost ultima sa strădanie de a mă face să stau la adăpost de furtuna care, încă de pe atunci, mocnea printre stele, gata să izbucnească și să mă prindă în vârtejul ei. O neobișnuită liniște și o bucurie sufletească, care m-au cuprins din clipa în care mi-am abandonat vechile studii, ce deveniseră tot mai chinuitoare pentru mine, au precedat victoria răului. De aceea am ajuns astăzi să asociez răul cu continuarea acelor studii, iar fericirea, cu abandonarea lor.

A fost o grea strădanie a spiritului binelui, dar care a rămas fără urmare. Destinul era prea puternic, iar legile sale neîndurătoare hotărâseră nimicirea mea.

◆ ◆ ◆